eISSN 2522-1566
ISSUE 3 (37), 2026

ЕКОНОМІКА ТА МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

ОТРИМАНО:
14 Серпня 2026
ПРИЙНЯТО:
30 Вересня 2026
ВИПУСК:
20 Жовтня 2026

CC BY 4.0

УДК 339.5:336.77:330.131.7

DOI 10.26661/2522-1566/2026-3/37-04

РИЗИК-ОРІЄНТОВАНИЙ МЕХАНІЗМ ЕКСПОРТНОГО ФІНАНСУВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ДЕТІНІЗАЦІЇ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Габрелян А. Ю.*
доктор філософії в галузі права
м. Київ, Україна
ORCID 0000-0001-9337-7920

Небісь В. П.
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня
Державна навчально-наукова установа
«Академія фінансового управління»
м. Київ, Україна
ORCID 0009-0007-0953-9837

** Email автора для листування: Kashkinlaw@gmail.com*

Анотація. У статті обґрунтовано ризик-орієнтований механізм експортного фінансування, спрямований на підтримку економічно обґрунтованого експорту, зменшення інформаційної асиметрії, зниження економічної привабливості непрозорих моделей поведінки та зміцнення економічної безпеки суб'єктів господарювання. Визначено, що експортне фінансування охоплює не лише кредитування, а й страхування, гарантування, факторинг, форфейтинг, документарні форми розрахунків та інші інструменти, які впливають на ліквідність підприємства, стійкість його грошових потоків і можливості розподілу ризиків. Метою статті є обґрунтування ризик-орієнтованого механізму експортного фінансування, який поєднує ідентифікацію ризиків експортної операції, формування її ризик-профілю та диференціацію інструментів і умов фінансування з урахуванням інформаційної непрозорості операції з метою зниження ризику тінізації зовнішньоекономічної діяльності та зміцнення економічної безпеки суб'єктів господарювання. Методологія: використано комплекс загальних та спеціальних методів на емпіричному і теоретичному рівнях, таких як: логічного узагальнення - для розкриття теоретичних основ ризик-орієнтованого механізму експортного фінансування як інструменту детінізації та забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання; індукції – для визначення критеріїв формування ризик-профілю експортної операції; структурно-логічний – для розкриття послідовності ризик-орієнтованого механізму експортного фінансування; матричний – для проведення диференціації умов експортного фінансування залежно від рівня ризику; синтезу – для визначення функціональних блоків ризик-орієнтованого механізму експортного фінансування; методи систематизації, групування і логічного узагальнення для систематизації інформації, формування висновків і наукових пропозицій статті. Результати: розроблено ризик-орієнтований механізм експортного фінансування, який структуровано за двома взаємопов'язаними контурами – державним і фінансово-корпоративним – та чотирма функціональними блоками: інформаційно-аналітичним, розподільчим, стимулювальним і результативним. Практичне значення: практичне застосування механізму може сприяти адреснішому використанню інструментів державної підтримки економічно обґрунтованого експорту та інтеграції оцінювання експортних операцій у систему економічної безпеки підприємства.

Habrelian, A. & Nebis, V. (2026). Risk-oriented export financing mechanism as an instrument for de-shadowing the economy and ensuring the economic security of business entities. Management and Entrepreneurship: Trends of Development, 3(37), 62-76. https://doi.org/10.26661/2522-1566/2026-3/37-04

Оригінальність / цінність – удосконалено підходи до формуванням ризик-орієнтований механізм експортного фінансування який забезпечує детінізацію процесів фінансування експортерів, а також економічну безпеку суб'єктів господарювання.

Ключові слова: експортне фінансування, ризик-орієнтований механізм, ризик-профіль, інформаційна непрозорість, детінізація економіки, економічна безпека, експортні операції, страхування експортних кредитів, державна підтримка експорту.

JEL класифікація: D21, H26, M20.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Експортна діяльність потребує належного фінансового забезпечення на різних етапах виконання зовнішньоекономічного контракту – від формування оборотного капіталу та товарних запасів до організації логістики й очікування надходження експортної виручки. Поряд із власними оборотними коштами для цього використовуються кредитування, факторинг і форфейтинг, а також страхові та гарантійні інструменти, що забезпечують розподіл ризиків зовнішньоторговельних операцій. Для українських підприємств значення таких інструментів зростає в умовах воєнних ризиків, порушення логістичних ланцюгів, зміни географії збуту та необхідності освоєння нових ринків. Проблема доступу до торговельного фінансування має глобальний характер: за даними «ADB Global Trade Finance Gap Survey», у 2025 році глобальний дефіцит торговельного фінансування оцінювався у 2,5 трлн дол. США [10].

Експортне фінансування супроводжується комплексом взаємопов'язаних ризиків. Під час прийняття рішення про фінансування враховуються, зокрема, кредитоспроможність експортера або покупця, строк операції, спосіб розрахунків, характер забезпечення, ймовірність неплатежу, ризик країни тощо. Водночас належне документальне оформлення зовнішньоекономічного договору саме по собі не виключає ризику інформаційної непрозорості операції. На нього можуть вказувати економічно необґрунтовані цінові відхилення, незрозуміла функція посередника, неузгодженість товарного й фінансового потоків або нетипова структура розрахунків. Такі обставини не є доказом правопорушення, однак підвищують інформаційну невизначеність і потребують додаткової оцінки фактичного економічного змісту операції.

Одним із ключових елементів інституційного забезпечення державної підтримки експорту в Україні є ПрАТ «Експортно-кредитне агентство» (ЕКА). Закон України «Про фінансові механізми стимулювання експортної діяльності» від 20.12.2016 р. № 1792-VIII визначає види та умови діяльності ЕКА (ст. 6), сфери його підтримки (ст. 8), а також порядок та умови надання державної фінансової підтримки експортної діяльності (ст. 11) [9]. Відповідно до ст. 6 Закону діяльність ЕКА охоплює, зокрема, страхування та перестрахування експортних кредитів, факторингу, зовнішньоекономічних договорів, акредитивів і договірних банківських гарантій, а також надання зустрічних гарантій банкам українських експортерів. Серед продуктів ЕКА передбачено страхування експортних кредитів, яке полегшує доступ українських експортерів до експортних кредитів та захищає банки від ризику непогашення кредиту експортером [8]. Страхові та гарантійні інструменти виконують не лише компенсаційну функцію, а й впливають на можливість залучення фінансування, вимоги до його забезпечення та розподіл ризику між учасниками експортної операції.

Ризикова диференціація є складовою міжнародної системи офіційно підтримуваного експортного кредитування. При цьому ч. 9 ст. 11 Закону України «Про фінансові механізми стимулювання експортної діяльності» прямо передбачає, що державна фінансова підтримка експортної діяльності має надаватися з урахуванням положень Угоди про офіційно підтримувані експортні кредити (Arrangement on Officially Supported Export Credits) та зобов'язань України як члена Світової організації торгівлі [9]. У межах Угоди ризикова

диференціація пов'язана насамперед із ризиком неповернення, тоді як ризик інформаційної непрозорості та пов'язаний із ним ризик тінізації як самостійні компоненти преміальної оцінки окремо не визначено [15]. Водночас урахування поряд із традиційними ризиками експортного фінансування ризику інформаційної непрозорості операції потребує окремого методичного опрацювання. Особливого значення набуває формування підходу, за якого виявлені ризики впливатимуть не лише на рішення щодо фінансування, а й на вибір його інструментів, умов, способів розподілу ризику та інтенсивність подальшого моніторингу.

АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

У вітчизняних дослідженнях проблематика детінізації економіки та її зв'язку з економічною безпекою розглядається за кількома взаємопов'язаними напрямами. Окрему увагу приділено зарубіжному досвіду державного регулювання детінізації економіки [1], сутності та формам прояву тіньової економіки [4], інституційно-організаційному забезпеченню державної політики детінізації [2], а також методичним засадам оцінювання тіньової економіки в системі ризик-орієнтованого управління економічною безпекою [3]. У суміжних дослідженнях розкриваються організаційно-економічні механізми та важелі забезпечення економічної безпеки в умовах ризику [6; 7], можливості цифровізації обліку й електронного документообігу для скорочення неформальних операцій [5], а також роль цифрової трансформації підприємництва в контексті міжнародної економічної взаємодії [16].

Міжнародні дослідження та інституційні матеріали зосереджуються переважно на доступності торговельного фінансування, страхуванні експортних кредитів і традиційних ризиках зовнішньоторговельних операцій. У дослідженні Азійського банку розвитку оцінено масштаби глобального дефіциту торговельного фінансування [10], матеріали Бернського союзу висвітлюють роль страхування експортних кредитів у зменшенні ризику неплатежу та сприянні фінансуванню [11], а підходи OECD до офіційно підтримуваного експортного кредитування передбачають диференціацію умов залежно від ризику неповернення та інших характеристик операції [15]. Окремий напрям становлять матеріали FATF та Egmont Group, у яких систематизовано індикатори ризику відмивання доходів через торговельні операції, пов'язані зі структурою бізнесу, торговельною діяльністю, документами, товарами та трансакціями [12].

Водночас у наявних підходах недостатньо розробленим залишається зв'язок між ризиком інформаційної непрозорості конкретної експортної операції та параметрами її фінансування. Зокрема, потребує методичного обґрунтування порядок, за якого виявлені невідповідності впливають на вибір фінансового інструменту, строк і обсяг фінансування, страхове чи гарантійне покриття, вимоги до забезпечення та інтенсивність моніторингу. Потребує уточнення й розмежування ризиків, зумовлених зовнішнім середовищем, зокрема ризиком країни, політичними чи логістичними чинниками, та ризику інформаційної непрозорості самої операції. У попередньому дослідженні [3] обґрунтовано перехід від агрегованого оцінювання тіньової економіки до секторальних і мікрорівневих ризик-профілів, у межах такого підходу ризиковий індикатор розглядається як підстава для поглибленого аналізу, а не як доказ порушення. У сфері експортного фінансування цей підхід потребує розвитку шляхом поєднання ризик-профілю операції з диференціацією інструментів та умов її фінансування.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ ТА ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою проведення дослідження є обґрунтування ризик-орієнтованого механізму експортного фінансування, який поєднує ідентифікацію ризиків експортної операції, формування її ризик-профілю та диференціацію інструментів і умов фінансування з

урахуванням інформаційної непрозорості операції з метою зниження ризику тінізації зовнішньоекономічної діяльності та зміцнення економічної безпеки суб'єктів господарювання.

МЕТОДОЛОГІЯ

В межах наукового дослідження, для досягнення мети статті, використано комплекс загальних та спеціальних методів на емпіричному і теоретичному рівнях, таких як: логічного узагальнення - для розкриття теоретичних основ ризик-орієнтованого механізму експортного фінансування як інструменту детінізації та забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання; індукції – для визначення критеріїв формування ризик-профілю експортної операції; структурно-логічний – для розкриття послідовності ризик-орієнтованого механізму експортного фінансування; матричний – для проведення диференціації умов експортного фінансування залежно від рівня ризику; синтезу – для визначення функціональних блоків ризик-орієнтованого механізму експортного фінансування; методи систематизації, групування і логічного узагальнення для систематизації інформації, формування висновків і наукових пропозицій статті.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Експортне фінансування за своїм економічним змістом не обмежується наданням банківського кредиту експортеру. Воно охоплює сукупність фінансових і забезпечувальних інструментів, що використовуються на різних етапах виконання зовнішньоекономічного контракту для підтримання оборотного капіталу, управління грошовими потоками та розподілу ризиків між учасниками операції. До таких інструментів належать передекспортне та післявідвантажувальне фінансування, документарні форми розрахунків і пов'язані з ними фінансові продукти, банківські та зустрічні гарантії, страхування експортних кредитів, факторинг і форфейтинг. Їх належне поєднання сприяє підтриманню ліквідності підприємства, безперервності виробничого циклу та розширенню можливостей роботи на зовнішніх ринках. За матеріалами Бернського союзу [11], страхування експортних кредитів використовується для зменшення ризику неплатежу, стабілізації грошових потоків, кредитного менеджменту та сприяння фінансуванню.

Окремі інструменти вирішують різні завдання залежно від етапу та структури експортної операції. Передекспортне фінансування забезпечує підприємство ресурсами для покриття витрат на виробництво, закупівлю сировини, формування запасів і організацію поставки до надходження експортної виручки. Післявідвантажувальне фінансування дає змогу підтримувати ліквідність у період між поставкою товару та остаточним розрахунком покупця, тоді як документарні інструменти сприяють упорядкуванню розрахунків і зменшенню ризику невиконання платіжних зобов'язань. Тому для підприємства важливим є не лише доступ до фінансового ресурсу, а й узгодженість його обсягу, строку та порядку погашення з фактичним циклом виконання контракту. Порушення такої узгодженості може спричинити дефіцит ліквідності навіть за належного виконання експортної операції.

Страхові та гарантійні інструменти забезпечують розподіл окремих ризиків між експортером, банком, страховиком, а у відповідних моделях – також інститутами державної підтримки. Факторинг і форфейтинг дають змогу трансформувати дебіторську заборгованість у поточну ліквідність і зменшити залежність підприємства від строків розрахунку покупця. Ризик-орієнтований підхід має передбачати не універсальну реакцію на будь-яке підвищення ризику, а добір інструментів відповідно до його природи: ризик неплатежу може зменшуватися шляхом страхування або гарантування, ризик ліквідності – через узгодження строків і графіка фінансування з рухом грошових потоків, тоді як інформаційна непрозорість потребує насамперед встановлення фактичного економічного змісту операції.

Захисний ефект інструментів експортного фінансування значною мірою залежить від прозорості економічного змісту операції та простежуваності зв'язку між фінансуванням, зовнішньоекономічним договором, рухом товару і надходженням виручки. Якщо структура операції характеризується невизначеністю ролей її учасників, непрозорою схемою розрахунків або істотними розбіжностями між документальним оформленням і фактичним перебігом господарської діяльності, залучення фінансового ресурсу може не зменшувати, а посилювати потенційні втрати. Тому ризик-орієнтований механізм має враховувати не лише здатність позичальника виконати кредитні зобов'язання, а й економічну узгодженість основних елементів фінансованої операції.

Традиційні ризики експортного фінансування слід відмежовувати від ризику інформаційної непрозорості операції. До традиційних належать кредитний, комерційний, політичний, валютний, логістичний та операційний ризики, ризик країни, а також ризик ліквідності. Їх високий рівень можливий і за прозорої та економічно обґрунтованої операції. Так, постачання товару платоспроможному покупцеві може здійснюватися на ринок із підвищеною політичною нестабільністю або обмеженнями на валютні перекази. У такій ситуації ризик зумовлений зовнішнім середовищем, а не характером поведінки експортера. Високий рівень традиційного ризику сам по собі не свідчить про інформаційну непрозорість операції.

Ризик інформаційної непрозорості характеризує рівень невизначеності щодо фактичного економічного змісту операції та узгодженості її основних елементів. Його підвищення може бути пов'язане з ознаками приховування фактичного економічного змісту, неповного відображення доходу чи вартості, штучного формування платежів або заборгованості, переміщення вартості без належного господарського обґрунтування чи залучення учасників без зрозумілої економічної функції. Високий рівень такого ризику може вказувати на потенційну тінізацію операції, однак сам по собі не доводить її фіктивності чи протиправності та є підставою для додаткового аналізу сукупності виявлених ознак. Це відповідає раніше обґрунтованому підходу, за яким ризиковий індикатор використовується для визначення потреби в поглибленому аналізі, а не як самостійна підстава для висновку про правопорушення [3].

Для методологічної чіткості доцільно розмежовувати три аналітичні стани: ризик господарської невдачі, ризик інформаційної непрозорості та встановлену тіньову практику. Перший характеризує ймовірність несприятливого економічного результату – неплатежу, втрати виручки, зриву поставки чи погіршення ліквідності – і може виникати за цілком законної та прозорої поведінки сторін. Другий відображає недостатність або суперечливість інформації, що не дає змоги однозначно пояснити рух товару і коштів, структуру розрахунків чи економічні функції учасників операції. Третій передбачає підтверджене використання механізмів приховування економічної діяльності. У цьому дослідженні ризик-профілювання спрямоване насамперед на розмежування перших двох станів і формування на цій основі обґрунтованого економічного рішення. Встановлення тіньової практики та правова кваліфікація відповідної поведінки потребують окремих процедур і не охоплюються предметом статті.

Окремі невідповідності потребують різної економічної інтерпретації. Фактична поставка товару не усуває потреби оцінити обґрунтованість його ціни, якщо відхилення не пояснюється якісними характеристиками, умовами поставки або ринковою кон'юнктурою. Існування покупця саме по собі не пояснює систематичних платежів від третіх осіб, а формальна участь посередника – його економічної функції. Так само належне документальне оформлення контракту не усуває невизначеності, якщо фактичний рух товару та коштів не відповідає його умовам. Окремий індикатор може мати обґрунтоване господарське пояснення, тоді як поєднання кількох взаємопов'язаних невідповідностей зумовлює потребу в поглибленому аналізі операції.

Habrelian, A. & Nebis, V. (2026). Risk-oriented export financing mechanism as an instrument for de-shadowing the economy and ensuring the economic security of business entities. Management and Entrepreneurship: Trends of Development, 3(37), 62-76. https://doi.org/10.26661/2522-1566/2026-3/37-04

Ризик-профіль експортної операції пропонується формувати за сімома взаємопов'язаними блоками: ризиком експортера, ризиком іноземного контрагента, ризиком країни, товарно-логістичним, контрактним і фінансово-розрахунковим ризиками, а також інтегрованим ризиком інформаційної непрозорості (таблиця 1). Запропонована структура розмежовує джерела ризику та враховує їх взаємний вплив. Зокрема, складний маршрут постачання сам по собі не свідчить про тінізацію, однак його поєднання з нетиповою зміною одержувача платежу, істотним відхиленням ціни та відсутністю зрозумілої економічної функції посередника може істотно підвищувати ризик інформаційної непрозорості операції та, відповідно, потребу в поглибленому аналізі.

Таблиця 1

Критерії формування ризик-профілю експортної операції

Блок ризику	Основний зміст оцінювання	Орієнтовні індикатори	Вплив на економічну безпеку
Ризик експортера	Спроможність експортера виконати контрактні зобов'язання та обслуговувати залучене фінансування	Фінансова стійкість, досвід експортної діяльності, якість звітності, наявність простроченої заборгованості	Ліквідність і безперервність виробничого циклу
Ризик іноземного контрагента	Спроможність покупця належно виконати договірні та платіжні зобов'язання	Платоспроможність, платіжна історія, досвід виконання зобов'язань, наявність простроченої заборгованості	Ризик неплатежу та проблемної дебіторської заборгованості
Ризик країни	Вплив політичних, валютних і макроекономічних умов країни покупця на виконання операції	Політична нестабільність, трансфертні та валютні обмеження, макрофінансова нестійкість	Ризик затримки або втрати експортної виручки
Товарно-логістичний ризик	Відповідність характеристик товару, умов і маршруту поставки параметрам експортної операції	Цінова волатильність, складність маршруту, простежуваність переміщення товару	Безперервність поставки та підтвердження фактичного виконання операції
Контрактний ризик	Економічна узгодженість істотних умов зовнішньоекономічного договору	Ціна, строки виконання, відстрочка платежу, роль посередників, зміни істотних умов договору	Прогнозованість виконання зобов'язань і грошових потоків
Фінансово-розрахунковий ризик	Відповідність структури фінансування та розрахунків економічному змісту операції	Джерела фінансування, графік і напрям платежів, одержувачі коштів, участь третіх осіб	Керованість грошових потоків і здатність обслуговувати фінансування
Ризик інформаційної непрозорості	Оцінювання узгодженості відомостей про сторони, документи, товарні та фінансові потоки	Нетипове ціноутворення, посередники без зрозумілої економічної функції, платежі третім особам, повторювані необґрунтовані зміни умов операції	Потреба в поглибленому аналізі та підвищення ризику залучення до непрозорих господарських моделей

Джерело: розроблено авторами.

eISSN 2522-1566
ISSUE 3 (37), 2026

Оцінювання ризик-профілю має враховувати не лише окремі блоки ризику, а й характер їх поєднання. Високий ризик країни за належної фінансової стійкості експортера, платоспроможності покупця та прозорої структури розрахунків може зумовлювати потребу в застосуванні інструментів розподілу або покриття зовнішнього ризику. Натомість низький ризик країни не усуває невизначеності, пов'язаної зі зміною одержувача коштів, неодноразовою заміною посередників або істотною неузгодженістю між ціною, товарним потоком і схемою розрахунків. Так само висока кредитоспроможність контрагента не нівелює значення обставин, що ставлять під сумнів економічну обґрунтованість структури операції.

Під час оцінювання інтегрованого ризику інформаційної непрозорості як додаткові аналітичні орієнтири можуть використовуватися міжнародні індикатори ризику, пов'язані з торговельними операціями. FATF та Egmont Group систематизують індикатори відмивання доходів через торговельні операції (trade-based money laundering, TBML) за чотирма основними групами: структурою бізнесу, торговельною діяльністю, торговельними документами й товарами, а також операціями за рахунками та трансакціями [12]. У межах цього дослідження такі індикатори не ототожнюються з доказами відмивання доходів і не переносяться безпосередньо у процедури кредитування, а використовуються для виявлення економічних невідповідностей, що потребують додаткового аналізу.

Базовим рівнем формування ризик-профілю має бути конкретна експортна операція, а не лише суб'єкт господарювання загалом. Рівень ризику одного й того самого експортера може відрізнятися за окремими контрактами залежно від країни покупця, характеристик товару, способу розрахунків, строку фінансування та складу учасників операції. Оцінювання лише на основі історичних фінансових показників підприємства не дає змоги повною мірою врахувати ризики конкретного контракту; аналіз контракту без урахування фінансової спроможності та попередньої діяльності експортера також буде неповним. Тому ризик-профіль має поєднувати суб'єктний та операційний рівні оцінювання.

Для практичного застосування ризик-профілювання пропонується використовувати чотири рівні ризику: низький, середній, високий і критичний. Встановлення універсальних числових ваг для всіх видів експортних операцій без попередньої емпіричної калібрації є методично необґрунтованим, оскільки значення одного й того самого індикатора може істотно відрізнятися залежно від галузі, товару, ринку та фінансового продукту. На початковому етапі більш прийнятною є категоріальна модель, у межах якої рівень ризику визначається з урахуванням кількості, взаємозв'язку та суттєвості виявлених факторів. Надалі така модель може уточнюватися на основі накопичених даних про дефолти, прострочення та результати поглибленого аналізу операцій із підвищеним ризиком інформаційної непрозорості.

Високий рівень ризику сам по собі не повинен бути безумовною підставою для відмови у фінансуванні. Якщо його формують переважно чинники ризику країни, політичні чи логістичні чинники, а економічний зміст операції є прозорим і обґрунтованим, відповідні ризики можуть зменшуватися або розподілятися за допомогою страхування, гарантування, зміни строку фінансування чи структури розрахунків. До критичного рівня доцільно відносити операції, у яких поєднання суттєвих непояснених невідповідностей щодо контрагентів, документів, ціни та платежів не дає змоги належним чином обґрунтувати економічну доцільність фінансування. У такому разі визначенню остаточних умов фінансування має передувати зменшення інформаційної невизначеності та з'ясування природи виявлених ризиків.

Ризик-орієнтований механізм експортного фінансування є системою взаємопов'язаних економічних інструментів, процедур оцінювання та способів розподілу ризиків, за допомогою яких умови фінансування диференціюються відповідно до ризик-профілю конкретної експортної операції з метою підтримки економічно обґрунтованого експорту, зменшення інформаційної асиметрії та зниження економічної привабливості непрозорих моделей поведінки. Такий механізм не обмежується банківським скорингом, а охоплює взаємодію

інструментів державної підтримки, страхового і гарантійного покриття, банківського фінансування та внутрішньої системи управління ризиками підприємства.

Структурно запропонований механізм охоплює два взаємопов'язані контури. Перший – державний – ґрунтується на законодавчо визначених видах діяльності та сферах підтримки ЕКА, а також умовах надання державної фінансової підтримки експортної діяльності (статті 6, 8, 11 Закону України «Про фінансові механізми стимулювання експортної діяльності») [9]. Другий – фінансово-корпоративний – охоплює рішення банку, страховика та експортера щодо структури фінансування, забезпечення, способу розрахунків, страхового чи гарантійного покриття, оцінювання контрагента та подальшого моніторингу операції. Взаємодія цих контурів має забезпечувати узгодження інструментів державної підтримки з рішеннями фінансових установ і самого підприємства, не підміняючи кредитну політику банку та не перекладаючи на державу ризики, які можуть бути належним чином оцінені й прийняті іншими учасниками операції.

За функціональним призначенням у структурі механізму пропонується виокремити чотири взаємопов'язані блоки: інформаційно-аналітичний, розподільчий, стимулювальний і результативний.

Інформаційно-аналітичний блок охоплює збирання, зіставлення та економічну інтерпретацію відомостей про експортера, іноземного контрагента, товар, країну призначення, умови контракту, маршрут поставки, джерела фінансування та структуру розрахунків. Його завдання полягає не в накопиченні максимально можливого обсягу документів, а у зменшенні інформаційної асиметрії до рівня, достатнього для встановлення основних джерел ризику. На цьому етапі мають розмежовуватися ризики, зумовлені зовнішнім середовищем, і невідповідності, пов'язані зі структурою самої операції.

Розподільчий блок визначає способи прийняття, зменшення та передачі ризиків між експортером, банком, страховиком та іншими учасниками фінансування, зокрема можливість їх страхового чи гарантійного покриття. При цьому ризик не повинен механічно переноситися на іншого учасника: спосіб управління ним має відповідати його природі. Так, ризик країни або комерційний ризик за певних умов може бути предметом страхового чи гарантійного покриття, тоді як невизначеність щодо економічної природи платежу потребує насамперед додаткового аналізу і не повинна автоматично компенсуватися інструментами державної підтримки.

Стимулювальний блок пов'язує характеристики ризик-профілю операції з умовами доступу до фінансового ресурсу. Він передбачає диференціацію процедур, строку й обсягу фінансування, вимог до забезпечення, страхового або гарантійного покриття та інтенсивності моніторингу. Для послідовно прозорих операцій можуть застосовуватися стандартні процедури підтвердження, тоді як підвищена інформаційна невизначеність потребує додаткового обґрунтування окремих параметрів операції. При цьому не йдеться про автоматичне надання переваг експортерам із низьким рівнем ризику. Мета диференціації полягає в тому, щоб непрозора модель не забезпечувала аналогічних умов доступу до підтримки порівняно з економічно обґрунтованою та належно підтвердженою операцією.

Результативний блок забезпечує оцінювання наслідків застосування механізму та зворотний зв'язок для подальших рішень. Його ефективність недоцільно визначати лише за кількістю відмов у фінансуванні, проведених перевірок або операцій, щодо яких застосовано посилений моніторинг. Більш показовими є розширення фінансування реального й прозорого експорту, своєчасність надходження виручки, належне обслуговування заборгованості, скорочення повторюваних невідповідностей та зменшення інформаційних витрат під час наступних операцій. Результативність державного та корпоративного впливу при цьому оцінюється насамперед за змінами у стані легальної господарської діяльності, а не за інтенсивністю контрольних заходів.

Взаємодія чотирьох функціональних блоків ґрунтується на принципі відповідності інструменту природі ризику. Спочатку визначається природа ризику, далі – можливість його

зменшення, прийняття або передачі іншому учаснику, після чого формуються відповідні умови фінансування. Недотримання такої послідовності може призводити або до непропорційного обмеження добросовісної господарської діяльності, або до надання фінансової підтримки без належного з'ясування причин виявленої невизначеності.

Функціонування механізму має циклічний характер. Деталізовану послідовність його етапів наведено на рисунку 1.

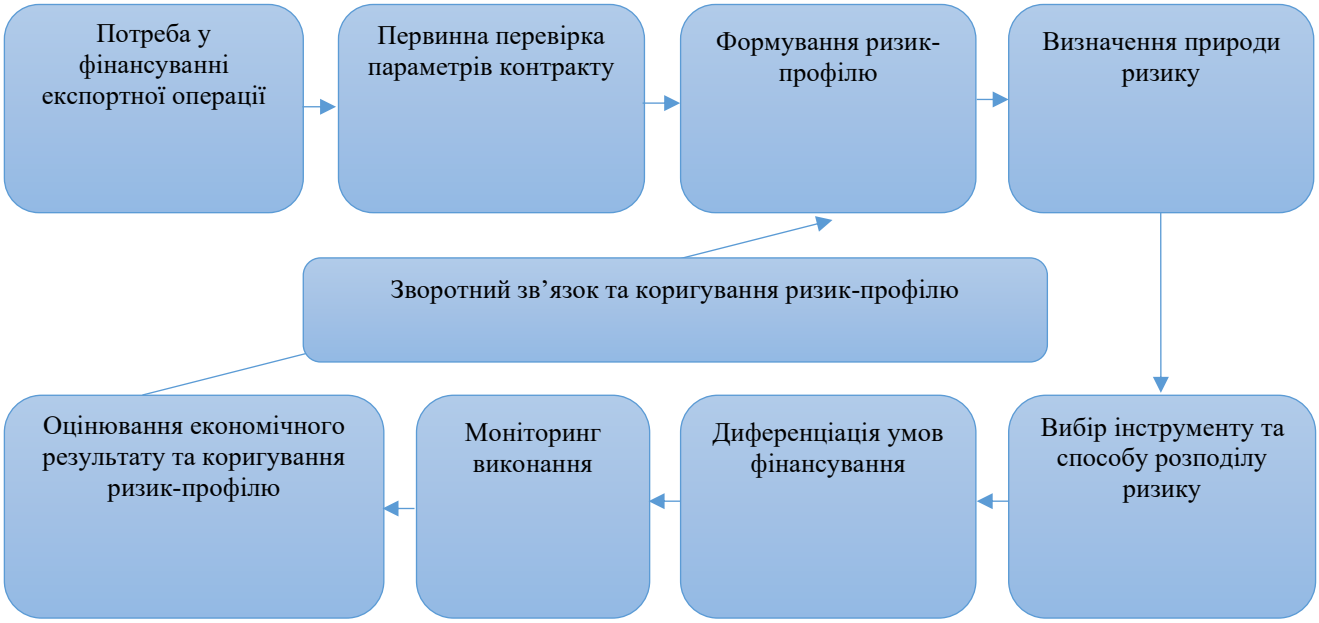

Рис. 1. Структурно-логічна послідовність ризик-орієнтованого механізму експортного фінансування

Джерело: розроблено авторами.

Результати ризик-профілювання мають трансформуватися у конкретні умови фінансування. За підвищеної інформаційної невизначеності визначенню остаточних умов має передувати усунення або належне пояснення виявлених факторів ризику. Основні підходи до диференціації умов експортного фінансування залежно від рівня ризику узагальнено в таблиці 2.

Запропонована матриця не передбачає механічного підвищення процентної ставки за наявності будь-якої ознаки ризику. Вартість фінансування є лише одним із його параметрів, а вибір способу реагування має відповідати природі виявленого ризику. Ризик країни або політичний ризик може зменшуватися за допомогою страхового чи гарантійного покриття, ризик ліквідності – шляхом коригування строку та графіка фінансування, концентрація на одному покупцеві – через встановлення відповідних лімітів або диверсифікацію, а невизначеність у структурі розрахунків – шляхом одержання додаткового підтвердження та уточнення умов платежу. Зведення реагування на різні види ризику лише до підвищення вартості кредиту позбавляє механізм адресності й не усуває джерела відповідної невизначеності.

Практичне застосування цього підходу потребує оцінювання залишкового ризику після вибору відповідного інструменту. Якщо після страхування, гарантування, коригування строків або інших заходів його рівень залишається неприйнятним, умови фінансування мають бути переглянуті.

Таблиця 2

Матриця диференціації умов експортного фінансування залежно від рівня ризику

Рівень ризику	Підхід до фінансування	Страхування / гарантування	Моніторинг	Детінізаційне значення
Низький	Стандартні умови фінансування в межах кредитної політики	Стандартні умови покриття відповідно до обраного інструменту	Базовий	Зменшення процедурних та інформаційних витрат для прозорих операцій
Середній	Фінансування з додатковим підтвердженням окремих факторів ризику	Уточнення параметрів розподілу та покриття ризику	Періодичний	Усунення інформаційних прогалин без непропорційного обмеження фінансування
Високий	Індивідуальне структурування умов; можливе коригування ліміту, строку чи вимог до забезпечення	Посилене покриття ризиків, які можуть бути передані або розподілені	Посилений	Стимулювання усунення або належного пояснення суттєвих факторів невизначеності
Критичний	Прийняття рішення після поглибленого аналізу; можливе відкладення фінансування до усунення або належного пояснення істотних невідповідностей	Індивідуальний підхід; інструменти державної підтримки не повинні компенсувати ризик із невстановленою економічною природою	Поглиблений	Запобігання фінансуванню та масштабуванню операцій із непідтвердженим економічним змістом

Джерело: розроблено авторами.

Іншого підходу потребує ризик інформаційної непрозорості. Його не можна зменшити лише підвищенням вартості фінансування, збільшенням забезпечення або передачею частини ризику страховикові, оскільки такі заходи не усувають невизначеності щодо економічного зв’язку між товаром, контрактом і платежем. До прийняття остаточного рішення необхідно з’ясувати функцію посередника, підтвердити підстави платежу третій особі, обґрунтувати цінові відхилення чи зміну маршруту та встановити джерело повернення фінансування. За результатами такого аналізу рівень ризику інформаційної непрозорості або знижується до прийнятного, або зберігається на рівні, що обмежує можливість застосування окремих інструментів фінансування.

У запропонованій моделі наведена вище логіка ризикової диференціації доповнюється оцінюванням ризику інформаційної непрозорості операції. Результати такого оцінювання мають впливати передусім на обсяг необхідної інформації, структуру операції, інтенсивність моніторингу та можливість застосування інструментів державної підтримки, пов’язаних із розподілом ризику.

eISSN 2522-1566
ISSUE 3 (37), 2026

Адресність ризик-орієнтованого підходу важлива і для економічної безпеки добросовісного підприємства. Універсальне ускладнення процедур для всіх експортерів підвищує трансакційні витрати та може негативно впливати на їх конкурентоспроможність. Поглиблений аналіз слід зосереджувати на операціях із сукупністю релевантних індикаторів. Це дає змогу вибірково спрямовувати ресурси фінансових установ і державних інституцій, не перетворюючи ризик-орієнтований підхід на загальний бар'єр для експортної діяльності.

Детінізаційний ефект ризик-орієнтованого експортного фінансування формується через зміну співвідношення економічних вигод і витрат різних моделей поведінки. Непрозора модель може передбачати одержання короткострокової вигоди від неповного відображення доходу чи вартості, використання економічно необґрунтованих посередницьких конструкцій або проведення платежів, що не відповідають фактичному змісту операції. Якщо доступ до фінансування, страхування та гарантування не залежить від якості й повноти інформації про операцію, додаткові економічні стимули до підвищення її прозорості послаблюються. Належне підтвердження джерела виручки, структури контрагентів, товарного потоку та схеми розрахунків зменшує інформаційну невизначеність і може створювати передумови для більш передбачуваних та гнучких умов фінансування.

Прозорість операції не означає автоматичного здешевлення кредиту. Ціна фінансового ресурсу формується під впливом вартості фондування, кредитного ризику та ризику країни, строку фінансування, забезпечення й ринкових умов. Детінізаційний ефект полягає в тому, що непрозорість операції не повинна створювати переваг у доступі до фінансової підтримки, а її прозорість – супроводжуватися непропорційним процедурним навантаженням. Це зміщує економічні стимули на користь операцій із підтвердженим економічним змістом.

На рівні суб'єкта господарювання механізм може впливати на кілька складових економічної безпеки: підтримувати ліквідність завдяки своєчасному передекспортному фінансуванню, сприяти зниженню ризику контрагента, забезпечувати можливість розподілу ризику країни та політичних ризиків, підвищувати керованість товарних і фінансових потоків та зменшувати ймовірність залучення підприємства до непрозорих ланцюгів контрагентів. Його метою є не повне усунення ризику, а зниження його до рівня, прийнятного для продовження господарської діяльності.

На рівні державної політики механізм має обмежувати використання публічних інструментів для підтримки операцій із непідтвердженим економічним змістом, зберігаючи можливість розподілу об'єктивних ризиків економічно обґрунтованого експорту.

Ризик-профіль не повинен розглядатися як незмінна характеристика підприємства. Після завершення операції дані про своєчасність поставки, надходження виручки, виконання кредитних зобов'язань та виявлені невідповідності мають враховуватися під час наступного оцінювання. Позитивна історія належно виконаних і прозорих операцій зменшує інформаційну невизначеність, тоді як повторювані відхилення зумовлюють потребу в поглибленому аналізі наступних операцій.

Детінізаційний потенціал експортного фінансування визначається тим, як умови фінансування змінюють відносну привабливість прозорої та непрозорої поведінки. Якщо прозора операція має передбачуваний доступ до фінансування, а виявлена невизначеність усувається за допомогою конкретних і зрозумілих вимог, підприємство отримує економічний мотив підтримувати належну якість обліку й документування, здійснювати перевірку контрагентів та забезпечувати простежуваність розрахунків.

ВИСНОВКИ

1. Експортне фінансування є складовою економічної безпеки суб'єкта господарювання, оскільки впливає на ліквідність, стійкість грошових потоків, виконання зовнішньоекономічних контрактів і можливості розподілу ризиків. Експортне фінансування

охоплює не лише кредитування, а й страхування, гарантування, факторинг, форфейтинг та інші фінансові й забезпечувальні інструменти.

2. Традиційне оцінювання ризиків експортного фінансування доцільно доповнити оцінюванням ризику інформаційної непрозорості, який характеризує невизначеність щодо фактичного економічного змісту операції та узгодженості відомостей про її учасників, документи, товарні й фінансові потоки. Його високий рівень може вказувати на потенційну тінізацію, однак є підставою для поглибленого аналізу, а не доказом протиправної поведінки.

3. Запропоновано формувати ризик-профіль конкретної експортної операції за сімома взаємопов'язаними блоками: ризиком експортера, ризиком іноземного контрагента, ризиком країни, товарно-логістичним, контрактним і фінансово-розрахунковим ризиками та інтегрованим ризиком інформаційної непрозорості. Такий підхід дає змогу розмежовувати ризики, зумовлені зовнішнім середовищем, і ризик інформаційної непрозорості, пов'язаний зі структурою самої операції.

4. Обґрунтовано ризик-орієнтований механізм експортного фінансування, у межах якого умови фінансування диференціюються відповідно до ризик-профілю конкретної операції. Механізм поєднує державний і фінансово-корпоративний контури та охоплює інформаційно-аналітичний, розподільчий, стимулювальний і результативний блоки.

5. Диференціація умов фінансування має ґрунтуватися на принципі відповідності інструменту природі ризику. Залежно від його джерела можуть коригуватися строк і обсяг фінансування, вимоги до забезпечення, страхове чи гарантійне покриття, спосіб розрахунків та інтенсивність моніторингу. За ризику інформаційної непрозорості першочерговим є зменшення інформаційної невизначеності та встановлення фактичного економічного змісту операції.

6. Детінізаційний ефект механізму полягає у формуванні економічних стимулів до прозорої поведінки: належне документування, простежуваність товарних і фінансових потоків та позитивна історія виконання операцій зменшують інформаційну невизначеність і створюють передумови для більш передбачуваного доступу до фінансування. Для державної політики це створює основу для адресного застосування публічних інструментів підтримки економічно обґрунтованого експорту, а для підприємств – для інтеграції оцінювання експортних операцій у систему економічної безпеки. Подальші дослідження доцільно спрямувати на емпіричну калібрацію запропонованих індикаторів за видами фінансових продуктів, галузями та ринками.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Габрелян А. Ю. Зарубіжний досвід державного регулювання детінізації економіки в контексті економічної безпеки. *Наука і техніка сьогодні.* 2026. № 5(59). С. 685–702. DOI: https://doi.org/10.52058/2786-6025-2026-5(59)-685-702

2. Габрелян А. Ю., Лагунов К. В. Інституційно-організаційне забезпечення державної політики детінізації економіки в системі економічної безпеки суб'єктів господарювання. *Академічні візії*. 2026. № 54. URL: https://doi.org/10.66556/2786-586X.54.habrelian-a

3. Габрелян А. Ю., Лагунов К. В. Методичні засади оцінювання тіньової економіки в системі ризик-орієнтованого управління економічною безпекою. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2026. Вип. 48. С. 705–721. DOI: https://doi.org/10.66556/2663-0117.48.habrelian-a

4. Габрелян А. Ю. Тіньова економіка: сутність, ознаки, структура та форми прояву. *Успіхи і досягнення у науці*. 2026. № 5(27). С. 2944–2960. DOI: https://doi.org/10.52058/3041-1254-2026-5(27)-2944-2960

5. Габрелян А. Ю. Цифровізація обліку та електронного документообігу як інструмент скорочення неформальних операцій у малому та середньому бізнесі. *Advanced Discoveries of Modern Science: Experience, Approaches and Innovations: Collection of Scientific Papers*

«SCIENTIA» with Proceedings of the X International Scientific and Theoretical Conference (Amsterdam, The Netherlands, June 19, 2026). Amsterdam : International Center of Scientific Research, 2026. С. 21–25.

6. Перегуда Ю. А., Лагунов К. В. Організаційно-економічний механізм забезпечення конкурентоспроможності зернового сектору України в контексті економічної безпеки та резилієнтності. *Академічні візії*. 2026. № 51. URL: https://doi.org/10.5281/zenodo.21700011

7. Перегуда Ю. А., Лагунов К. В. Організаційно-економічні важелі підвищення ефективності використання природних ресурсів в системі ризик-орієнтованого управління економічною безпекою. *Академічні візії*. 2026. № 55. URL: https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/3378/3206

8. ПрАТ «Експортно-кредитне агентство». Страхування експортних кредитів. 2026. URL: https://www.eca.gov.ua/produkty/rishennya-dlya-bankiv/strahuvannya-eksportnyh-kredytiv

9. Верховна Рада України. Про фінансові механізми стимулювання експортної діяльності. Закон України від 20.12.2016 р. № 1792-VIII.. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1792-19#Text

10. Beck S., Pandey A., DiCaprio A., Malaket A. ADB Global Trade Finance Gap Survey. ADB Briefs. Asian Development Bank, 2025. 16 p. URL: https://www.adb.org/publications/adb-global-trade-finance-gap-survey

11. Berne Union. Credit and Investment Insurance. 2026. URL: https://www.berneunion.org/Stub/Display/17 (дата звернення: 15.07.2026).

12. FATF, Egmont Group. Trade-Based Money Laundering : Risk Indicators. Paris : FATF, 2021. URL: https://www.fatf-gafi.org/en/publications/Methodsandtrends/Trade-based-money-laundering-indicators.html

13. Leshchenko Y. Mechanisms for ensuring property rights during the tokenization of real-world assets. *Український політико-правовий дискурс*. 2026. № 22. URL: https://doi.org/10.5281/zenodo.21072803

14. Leshchenko Y. Transformation of the legal nature of digital assets in the context of real-world asset tokenization. *Академічні візії*. 2024. № 31. URL: https://doi.org/10.5281/zenodo.21107548

15. OECD. Financing terms and conditions : Officially supported export credits. Organisation for Economic Co-operation and Development. 2026. URL: https://www.oecd.org/en/topics/sub-issues/financing-terms-and-conditions.html

16. Pereguda Y., Biloshkurska N. Digital transformation as a strategic imperative for the development of innovative entrepreneurship in Ukraine in the context of international economic cooperation. *Social Development: Economic and Legal Issues*. 2026. № 15. URL: https://doi.org/10.70651/3083-6018/2026.3.19

REFERENCES

Habrelian, A. Yu. (2026). Foreign experience in state regulation of economic de-shadowing in the context of economic security. *Science and Technology Today*, 5(59), 685–702. https://doi.org/10.52058/2786-6025-2026-5(59)-685-702

Habrelian, A. Yu., Lahunov, K. V. (2026). Institutional and organizational support for state policyon economic de-shadowing in the system of economic security of business entities. *Academic visions*, 54. https://doi.org/10.66556/2786-586X.54.habrelian-a

Habrelian, A. Yu., Lahunov, K. V. (2026). Methodological framework for assessing the shadow economy in the system of risk-oriented economic security management. *Scientific Notes of Lviv University of Business and Law*, 48, 705–721. https://doi.org/10.66556/2663-0117.48.habrelian-a

Habrelian, A. & Nebis, V. (2026). Risk-oriented export financing mechanism as an instrument for de-shadowing the economy and ensuring the economic security of business entities. Management and Entrepreneurship: Trends of Development, 3(37), 62-76. https://doi.org/10.26661/2522-1566/2026-3/37-04

Habrelian, A. Yu. (2026). The shadow economy: essence, features, structure and forms of manifestation. *Successes and Achievements in Science*, 5(27), 2944–2960. https://doi.org/10.52058/3041-1254-2026-5(27)-2944-2960

Habrelian, A. Yu. (2026). Digitalization of accounting and electronic document management as a tool for reducing informal transactions in small and medium-sized businesses. *Advanced Discoveries of Modern Science : Experience, Approaches and Innovations: Collection of Scientific Papers «SCIENTIA» with Proceedings of the X International Scientific and Theoretical Conference (Amsterdam, The Netherlands, June 19, 2026)*. Amsterdam : International Center of Scientific Research, 21–25.

Perehuda, Yu. A., Lahunov, K. V. (2026). Organizational and economic mechanism for ensuring the competitiveness of the grain sector of ukraine in the context of economic security and resilience. *Academic visions*, 51. https://doi.org/10.5281/zenodo.21700011

Perehuda, Yu. A., Lahunov, K. V. (2026). Organizational and economic levers for enhancing the efficiency of natural resource use within a risk-oriented economic security management system *Academic vision*,. 55. https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/3378/3206

PrJSC «Export Credit Agency» (2026). Export credit insurance. https://www.eca.gov.ua/produkty/rishennya-dlya-bankiv/strahuvannya-eksportnyh-kredytiv

Verkhovna Rada of Ukraine (2016). On Financial Mechanisms for Stimulating Export Activities. Law of Ukraine, 1792-VIII. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1792-19#Text

Beck, S., Pandey, A., DiCaprio, A., Malaket, A. (2025). ADB Global Trade Finance Gap Survey. ADB Briefs, Asian Development Bank, 16. https://www.adb.org/publications/adb-global-trade-finance-gap-survey

Berne Union (2026). Credit and Investment Insurance. https://www.berneunion.org/Stub/Display/17

FATF, Egmont Group (2021). Trade-Based Money Laundering : Risk Indicators. Paris : FATF. https://www.fatf-gafi.org/en/publications/Methodsandtrends/Trade-based-money-laundering-indicators.html

Leshchenko, Y. (2026). Mechanisms for ensuring property rights during the tokenization of real-world assets. *Ukrainian political and legal discourse*, 22. https://doi.org/10.5281/zenodo.21072803

Leshchenko, Y. (2024). Transformation of the legal nature of digital assets in the context of real-world asset tokenization. *Academic visions*, 31. https://doi.org/10.5281/zenodo.21107548

OECD (2026). Financing terms and conditions : Officially supported export credits. Organisation for Economic Co-operation and Development. https://www.oecd.org/en/topics/sub-issues/financing-terms-and-conditions.html.

Pereguda, Y., Biloshkurska, N. (2026). Digital transformation as a strategic imperative for the development of innovative entrepreneurship in Ukraine in the context of international economic cooperation. *Social Development: Economic and Legal Issues*, 15. https://doi.org/10.70651/3083-6018/2026.3.19

RISK-ORIENTED EXPORT FINANCING MECHANISM AS AN INSTRUMENT FOR DE-SHADOWING THE ECONOMY AND ENSURING THE ECONOMIC SECURITY OF BUSINESS ENTITIES

Andrii Habrelian
Kyiv, Ukraine

Vitalii Nebis
State Educational and Scientific Establishment «The Academy of Financial Management»
Kyiv, Ukraine

The article substantiates a risk-oriented export financing mechanism aimed at supporting economically viable exports, reducing information asymmetry, decreasing the economic

eISSN 2522-1566
ISSUE 3 (37), 2026

attractiveness of non-transparent business practices, and strengthening the economic security of business entities. It has been determined that export financing covers not only lending but also insurance, guarantees, factoring, forfeiting, documentary forms of settlement, and other instruments that affect a company's liquidity, the stability of its cash flows, and its ability to distribute risks. **The article aims** to substantiate a risk-oriented export financing mechanism that combines the identification of risks associated with an export transaction, the development of its risk profile, and the differentiation of financing instruments and terms based on the transaction's level of information opacity, to reduce the risk of shadowing in foreign economic activity and strengthen the economic security of business entities. **Methodology:** A combination of general and specific research methods was applied at the empirical and theoretical levels, including logical generalization to reveal the theoretical foundations of the risk-oriented mechanism of export financing as a tool for reducing the shadow economy and ensuring the economic security of business entities; induction to identify the criteria for developing the risk profile of an export transaction; the structural-logical method to establish the sequence of stages within the risk-oriented mechanism of export financing; the matrix method to differentiate export financing conditions according to the level of risk; synthesis to identify the functional blocks of the risk-oriented mechanism of export financing; and systematization and grouping to organize the findings, draw conclusions, and formulate scientific recommendations. **Results:** A risk-oriented export financing mechanism has been developed, structured around two interrelated frameworks - public and financial-corporate - and four functional blocks: information and analytical, distributive, incentive, and outcome-oriented. **Practical significance:** The practical application of the mechanism may contribute to a more targeted use of public support instruments for economically justified exports and to the integration of export transaction assessment into the enterprise's economic security system. **Uniqueness/value:** The approaches to developing a risk-oriented export financing mechanism have been improved. The mechanism facilitates the formalization and transparency of export financing processes and enhances the economic security of business entities.

Keywords: export financing, risk-oriented mechanism, risk profile, information opacity, economic de-shadowing, economic security, export transactions, export credit insurance, public export support.